

Figuri didactice din învățământul militar românesc

Constantin-Bogdan Iutiș*

Cuvinte-cheie: școală militară, profesori, biografii, Școala Superioară de Război

Introducere

Învățământul militar românesc a constituit o parte componentă a învățământului național. Misiunea sa era aceea de a fi furnizorul de resursă umană pentru armata țării, respectiv, de a-și asuma opera de formare a militarilor ce compuneau puterea armată națională. Structura acestui învățământ a fost asemănătoare structurii învățământului românesc general (gimnazial, liceal, postliceal, universitar), dar a avut și particularități care își au sursa în specificul mediului militar.

În ciuda faptului că rolul său era de a forma viitoarele cadre militare, ce trebuiau să fie bine pregătite și capabile oricând să lupte pe front și să-ți dea viața, în caz de nevoie, pentru țară, formarea profesorilor militari nu a făcut până acum obiectul unor cercetări sistematice. În fond, a cerceta și explica istoriografic modul de organizare a învățământului militar, concepția de pregătire a cadrelor didactice ce predau în școlile militare dar și cum se făcea selecția profesorilor militari și civili pot lămuri felul în care s-au luat multe dintre deciziile militare în timpul conflictelor la care armata română a fost parte, precum și comportamentul în luptă al cadrelor armatei române.

Absența cercetărilor dedicate exclusiv profesorilor militari s-ar putea explica prin aceea că accesul la sursele militare, indispensabile acestei cercetări, este foarte anevoios, studiarea arhivelor militare fiind permisă doar celor din cadrul sistemului militar. De aceea, subiectul a fost

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, , e-mail bogdaniutis@yahoo.com.

monopolul unor cercetători provenind din rândurile forțelor armate. Din păcate, chiar și în acele cercetări publicate de-a lungul timpului care tratează învățământul militar, s-a acordat un spațiu restrâns profesorilor militari, cele mai multe concentrându-se pe conținutul studiilor (disciplinele studiate), modul de organizare și obiectivele învățământului militar¹.

Astfel că se cunosc puține informații despre profesorii militari. În cercetările de până acum tendința era de a se trece în revistă în mod lapidar cursurile pe care le predau profesorii militari, orarul, modul de salarizare al acestor profesori, dar nu se insista asupra pregătirii acestora, competenței lor profesionale, ca și asupra obiectivelor educaționale avute și a rezultatelor obținute în domeniul educațional de către aceștia.

Bazat pe cercetări directe în arhivele militare, demersul de față își propune deci o cercetare în profunzime asupra personalului didactic militar, începând cu școlile absolvite și cursurile studiate în instituțiile respective, modul cum reușeau să pună în practică ce au studiat, rezultatele obținute, cum se pregăteau pentru actul didactic și cum au încercat să contribuie prin cursurile redactate la îmbunătățirea actului educațional. Sursele utilizate provin în majoritate din cadrul Arhivelor Militare Pitești. Fondurile utilizate sunt cele ale Marelui Stat Major și ale Direcției Cadre Învățământ, precum și conținutul unor periodice militare *Monitorul Oastei* și *Monitorul Oficial al României*.

¹ Despre învățământul militar au scris printre alții: Ion Alexandrescu în volumul *Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, București, Editura Militară, 1989, Nicolae Alevra, în lucrarea *Organizarea armatei*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl 1930, Alexandru Anastasiu, în lucrarea *Instrucțiunea la corpurile de trupă. Note și repere pentru instrucțiunea ofițerilor și trupei*, București, Editura Universala, 1910, dar și Constantin Oprea în lucrarea *Învățământ militar românesc. Tradiții și actualitate*, București, Editura Militară, 1986. Alți autori din aceeași categorie sunt: Radu Rosetti, cu lucrările *România în fața viitorului război*, București, Institutul de Arte Grafice Răsăritul, 1928 și *Privire generală asupra artei militare la români*, București, Imprimeria Națională, 1947, Constantin Căzănișteanu, coautor al lucrărilor *Istoria militară a poporului român* vol. IV, București, Editura Militară, 1987 și *Istoria militară a poporului român* vol. V, București, Editura Militară, 1989, Ion Emil cu lucrarea *Școala Superioară de Război din România. Contribuții la dezvoltarea științei și artei militare românești*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1989 și Constantin Olteanu cu volumul *Evoluția structurilor ostășești la români* București, Editura Militară, 1986. O altă categorie de autori îi cuprinde pe Dumitru Atanasiu cu lucrarea *Contribuții la istoria învățământului militar*, București, Editura Militară, 1978, Dinu Giurescu cu volumul *Istoria României* volumul VIII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 2008, dar și pe Iulia Janță cu volumul *Evoluția învățământului militar românesc în perioada interbelică*, Vatra Dornei, Editura Studis, 2011.

Voi încerca așadar să prezint în expunerea mea elemente din istoricul așezămintelor educative militare, începând cu înființarea școlilor militare, organizarea acestora, rolul profesorilor militari în acest angrenaj, cum au reușit aceștia să fie performanți și să contribuie la îmbunătățirea nivelului învățământului militar prin intermediul cursurilor redactate. De asemenea, mi-am propus să prezint în detaliu formarea și activitatea didactică a profesorilor militari, cercetarea biografiei și a carierelor unor educatori militari, pornind de la școala militară absolvită, cursurile de specializare parcurse, volumele publicate, modul cum concepeau și puneau în aplicare actul didactic.

Înființarea școlilor militare

Armata regulată a fost înființată la noi în anul 1847², dar procesul începuse în deceniile anterioare. Astfel, odată cu data de 12 mai 1830, „slujitorii” din Muntenia au fost înlocuiți de „dorobanți” (miliție retribuită), iar începând cu 12 septembrie 1830, în Moldova s-a format „Corpul slujitorilor”³. În perioada 1834-1847, domnitorii Moldovei și Țării Românești au transformat „Corpul slujitorilor” într-o forță cu atribuții clare, capabilă să asigure siguranța publică în principatele românești.

Toate aceste evoluții au pus, în perioada imediat următoare, problema furnizorului de resursă umană pentru nevoile armatei, iar acesta nu putea fi altul decât învățământul militar, care trebuia să ofere armatei ofițeri și subofițeri activi bine instruiți. Astfel în anul 1847 se înființa Școala militară a cadrelor și iuncărilor București, în anul 1856 Școala regimentară provizornică Iași, în anul 1872 Școala specială de cavalerie București, iar în anul 1873 Școala divizionară București⁴. Au urmat, în anul 1881 Școala de meseriași militari București și Școala specială de artilerie și geniu București, în anul 1883 Școala de instrucție a ofițerilor de cavalerie București, în anul 1893, Școala de cadre a flotei Constanța, în anul 1895 Școala de subofițeri de geniu București, în anul 1908 Școala de subofițeri

² Ștefan Pascu, Vasile Milea, Ștefan Ștefănescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Gheorghe Tudor, Constantin Căzănișteanu, Mihail Ionescu, Ioan Talpeș, coordonatori, *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, București, Editura Militară, 1987, p. 332.

³ *Ibidem*, p. 327.

⁴ *Ibidem*, p. 521-524.

de cavalerie Târgoviște și în anul 1912 Școala de subofițeri de infanterie București⁵.

Alături de aceste școli militare, al căror nivel era cel postliceal, pentru a le furniza resursa umană necesară, s-au înființat și o serie de licee militare astfel: în anul 1872 Școala fiilor de militari Iași, transformată în anul 1909 în Liceul Militar Iași, în anul 1881 Școala fiilor de militari Craiova, transformată în anul 1902 în Gimnaziul fiilor de militari și apoi în 1914 în Liceul militar Craiova, în anul 1912 Liceul militar de la Mănăstirea Dealu, în anul 1920 Liceul militar Târgu-Mureș și Liceul Militar Chișinău, iar în anul 1924 Liceul militar Cernăuți⁶.

Următorul nivel de pregătire a fost cel superior reprezentat de Școala Superioară de Război București, înființată în anul 1889, pentru formarea ofițerilor de stat major și profesorilor militari, de Institutul Medico-Militar București, înființat în anul 1881, pentru formarea și instruirea medicilor militari, dar și de Școala Superioară de Intendență București înființată în anul 1919⁷. Se puneau astfel bazele unui sistem complet de formare a personalului militar.

Relațiile dintre aceste instituții se materializau prin furnizarea resursei umane, respectiv, a personalului care absolvea un liceu militar, apoi după ce urma cursurile, absolvea o școală militară, iar apoi o parte dintre ei urmau cursurile și absolveau o instituție de învățământ militar superior. Puterea politică de atunci a considerat că trebuie să încurajeze dezvoltarea armatei și, prin urmare, în perioada 1847-1930 s-au înființat un mare număr de școli militare, de nivel liceal, postliceal sau învățământ superior. Astfel a apărut nevoia unui corp de profesori specializat și competent.

Învățământul militar din perioada menționată a avut câteva particularități și anume: flexibilitatea, originalitatea și creativitatea. Astfel flexibilitatea era reliefată de faptul că programele de pregătire erau concepute în concordanță cu strategiile, tacticile și scenariile militare moderne, una dintre dovezile, ce argumentează acest fapt, fiind că aceleași orientări le-au avut și aliații sau opozanții armatei române.

Originalitatea era pusă în evidență de metodele lectorilor (profesorilor) din cadrul școlilor militare, care au ajuns pe tablele de scris ale discipolilor, după ce au fost mai întâi validate pe diferite fronturi, cum

⁵ Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Gheorghe Tudor, Mihail Ionescu, Ioan Talpeș coordonatori, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, p. 140-144.

⁶ *Ibidem*, p. 138-139.

⁷ *Ibidem*, p. 145-147.

ar fi: Plevna, Grivița, Flămânda, Mărășești, Mărăști sau Oituz. Creativitatea se explică prin faptul că elevii militari, viitorii combatanți din cadrul acțiunilor militare, erau antrenați și perfecționați în domeniul proiectării propriilor decizii în funcție de adaptările la teren, adversar, timp și spațiu, de propriile posibilități în timp și spațiu și nu pe tiparul exercițiilor cu soluții șablon⁸.

După 1 Decembrie 1918, România a trebuit să facă față unor probleme complexe, interne și externe, sociale, economice și politice. Reorganizarea sistemului militar a fost una dintre cele de însemnătate majoră, măsurile luate pentru reorganizarea și înzestrarea armatei noastre influențând și învățământul militar. Prin creșterea efectivelor armatei s-a amplificat necesitatea pregătirii de ofițeri, subofițeri și maiștri militari, aceasta, la rândul ei determinând extinderea rețelei instituțiilor militare de învățământ.

Adoptarea unor structuri organice noi pentru unitățile, marile unități, armele și categoriile de forțe ale armatei, în acord cu cerințele luptei moderne a influențat concepția organizării și conținutul învățământului militar. Consecința imediată a fost diversificarea pe arme și specialități a instituțiilor militare de învățământ și apariția unor instituții corespunzând armelor și specialităților nou introduse în compunerea armatei (de exemplu, aviația, arma chimică și tehnica auto)⁹.

Pe de altă parte, creșterea complexității acțiunilor de luptă, determinată de diversitatea sporită a mijloacelor utilizate în războiul modern, a complicat procesul de instruire, pe plan tehnic și tactic și a afectat organizarea și structura învățământului militar, precum și conținutul programelor de pregătire. În același timp, s-a observat tot mai evident tendința de elaborare a unei doctrine militare naționale în care să predomine ideea fundamentării elementelor esențiale ale acesteia în raport cu cerințele specifice patriei noastre.

Astfel, deoarece România a fost aliată în primul război mondial cu Franța și Anglia, în doctrina noastră militară au fost introduse și unele elemente desprinse din atitudinea comună a aliaților față de problemele de bază ale războiului, trăsăturile caracteristice ale structurii și organizării învățământului militar purtând amprenta influenței combinate a acestor doctrine militare. La conturarea cadrului organizatoric al învățământului militar și a principiilor de elaborare a programelor de pregătire au contribuit și ideile elaborate de unii gânditori militari, cum ar fi colonelul

⁸ *Ibidem*, p. 156-159.

⁹ Arhiva M.Ap.N, fond M. St. M., Secția 5, dosar 37/1928, f. 25, 30, 35, 37.

N. Negreanu, colonelul Leon Cerchez, colonelul I. Teodorescu și colonelul Ioan Florescu.

Organizarea școlilor militare

Școlile militare, indiferent de nivelul lor, aveau o organigramă comună și anume: directorul școlii (numit mai târziu comandant), organe colective de conducere, corpul didactic, subunitățile de elevi cu comandanții lor și personalul de deservire. Directorul răspundea de întreaga activitate ce se desfășura în școală, fiind ajutat în exercitarea atribuțiilor de directorul de studii și de consiliile existente în școală (de studii, de administrație, de disciplină)¹⁰.

Directorul de studii era numit de către directorul școlii dintre ofițerii cu o bună pregătire militară generală și didactică și avea ca sarcină principală organizarea și controlul desfășurării procesului de învățământ și asigurarea cu manuale și materiale didactice. Consiliul de studii era alcătuit din cadre care făceau parte din conducerea școlii dar și din afara ei, caz în care erau numite de către ministrul de război și avea ca sarcină principală analiza periodică a rezultatelor învățământului și stării disciplinare, urmărirea activității corpului didactic dar și organizarea desfășurării examenelor.

Consiliul de administrație se îngrijea de coordonarea activității administrativ-gospodărești, iar consiliul de disciplină se ocupa de probleme privitoare la comportamentul elevilor. Din corpul didactic al școlii făceau parte atât profesori militari cât și civili, iar subunitățile de elevi, structurate pe plutoane și companii, erau comandate de ofițeri instructori, disciplinele de cultură generală și specialitățile tehnico-științifice fiind predate de regulă, de către profesori civili, iar disciplinele militare de către profesori militari¹¹.

În cadrul liceelor militare existau instructori militari și profesori civili, cadrele didactice civile fiind selecționate dintre candidații cu dețineau o bogată experiență pedagogică, dar și un prestigiu deosebit. Pentru a-i atrage către învățământul militar, atât profesorii civili cât și ofițerii instructori din școală beneficiau de sporuri salariale substanțiale, iar angajarea profesorilor civili se făcea prin concurs, aceste măsuri asigurând încadrarea școlilor cu un personal didactic militar și civil valoros.

¹⁰ Constantin Oprea, Dumitru Atanasiu, Victor Atanasiu, *Învățământul militar românesc. Tradiții și actualitate*, București, Editura Militară, 1986, p.155.

¹¹ *Ibidem*, p. 135-137.

Astfel, pentru a putea deveni cadru didactic civil în cadrul unui liceu militar, trebuia susținut un interviu tematic, iar dosarul de înscriere la interviu cuprindea diplomele studiilor absolvite, ce trebuiau să fie în domeniul cursurilor ce urmau să fie predate, dar și o recomandare de la ultimul loc de muncă, comisia de concurs fiind formată din comandantul școlii respective și 2-3 ofițeri din cadrul școlii¹².

Deoarece pregătirea militară generală a elevilor era bazată pe noțiunile de bază ale armei infanterie, pe întreaga durată a studiilor liceale, elevii liceelor militare aveau prevăzută în orar o oră de Instrucție militară, ce putea fi *Instrucție de front* sau *Instrucția tragerii cu armamentul de infanterie*, activități conduse de către instructori militari¹³. Pentru a deveni instructor militar, trebuia să fi absolvit o Școală militară dar și cursul de pregătire pedagogică, cu durata de 8 săptămâni, desfășurat în cadrul școlii militare în care urmau să predea¹⁴, iar după 1891 Școala Superioară de Război¹⁵.

În ce privește cadrele didactice din școlile militare existau profesori militari și civili, cei militari predând disciplinele de învățământ cu specific militar, iar cei civili disciplinele de învățământ ce nu aveau specific militar. Pentru a putea deveni cadru didactic civil în cadrul unei școli militare, condițiile de angajare erau identice cu cele necesare pentru angajarea în cadrul unui liceu militar, respectiv să susții un interviu tematic, să ai diplomele studiilor absolvite, dar și o recomandare de la ultimul loc de muncă.

Profesorii militari din cadrul Școlii militare de infanterie erau absolvenți ai Școlii militare de Infanterie și predau cursurile intitulate Cunoașterea armamentului de infanterie, Tactică de infanterie și Cunoașterea Regulamentelor de infanterie, iar profesorii militari din cadrul Școlii militare de artilerie erau absolvenți ai Școlii militare de Artilerie și predau disciplinele Tactică de artilerie, Cunoașterea armamentului de artilerie, dar și Cunoașterea regulamentelor de artilerie¹⁶.

Acești profesori erau cadre militare și înainte de absolvirea primei promoții a Școlii Superioare de Război, promoție căreia studiile îi dădeau dreptul să predea în cadrul instituțiilor de învățământ existente, era

¹² Arhiva M.Ap.N., fond Direcția cadre învățământ, 3042, dosar 1938/1892, f. 214.

¹³ Constantin Oprița et. alii, *op.cit.*, p. 140.

¹⁴ *Ibidem*, p. 84.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Arhiva M.Ap.N., fond Direcția cadre învățământ, 3042, dosar 4123/1889, f. 282.

obligatoriu să urmeze un curs de perfecționare pedagogică cu durata de 12 săptămâni, desfășurat în cadrul școlii militare în care urmau să predea¹⁷.

Putem conchide aici că nivelul de pregătire al profesorilor militari, până în anul 1877 a fost influențat direct de nivelul de evoluție al societății românești, dar și al țării, standardele în cazul învățământului militar fiind stabilite în funcție de bugetele alocate, dar și de dorința de modernizare manifestată de către cei ce erau în fruntea armatei naționale. În consecință, doar după obținerea Independenței de la 1877 s-a acordat o importanță mai mare ideii de modernizare și restructurare a armatei naționale și implicit a învățământului militar românesc.

Nevoia acută de încadrare a statelor majore cu ofițeri având o calificare superioară, ce nu putea fi dobândită în școlile militare, a dus la mai multe încercări de înființare a unei instituții de învățământ pentru formarea ofițerilor de stat major. Prima dintre acestea a fost Decretul nr. 1283 din anul 1872, ce reglementa organizarea și structura învățământului militar, dar prevedea și înființarea *Academiei de resbel*, pentru „specializarea ofițerilor de toate armele, dornici să urmeze această specializare și apoi să lucreze în Statul major al armatei”¹⁸.

Următoarea încercare de înființare a fost făcută în anul 1881, când, deși s-au alocat fondurile necesare și a fost numit director colonelul Eraclie Arion, comandantul Școlii de artilerie și geniu, autoritățile politice influente ale vremii au împiedicat demararea acestui proiect, în consecință el rămânând tot la stadiul de deziderat¹⁹. Penultima încercare a fost constituită de promulgarea în anul 1883 a *Legii asupra serviciului de stat major*, ce prevedea înființarea Școlii Superioare de Război, însă a fost o încercare nesuștinută de puterea politică.

Apoi a urmat promulgarea Decretului nr. 2073 din 8 august 1889 ce prevedea înființarea Școlii Superioare de Război, ceea ce s-a și aplicat cu sprijinul nemijlocit al ministrului de Război, generalul George Manu și al șefului Marelui Stat Major, generalul Ștefan Fălcoianu²⁰.

Regulamentul de funcționare, promulgat în anul 1889 prevedea următoarele condiții de admitere: gradul de locotenent sau căpitan, vârsta maximă de 35 de ani, doritorii să fie absolvenți ai școlii de aplicație, să aibă vechimea minimă în armată de minim 6 ani (dintre care 3 ani de

¹⁷ *Ibidem*, f. 84.

¹⁸ *Monitorul Oastei*, nr.11/1872, p. 239.

¹⁹ *Monitorul Oficial al României*, nr. 238/1882, p. 7889.

²⁰ Ion Emil, *Școala Superioară de Război din România. Contribuții la dezvoltarea științei și artei militare românești*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1989, p. 98.

serviciu la unități pentru a avea o experiență destul de mare în conducerea trupelor), dar și calificative foarte bune în notările de serviciu anuale²¹. Cu timpul standardele impuse de către Școala Superioară de Război au fost tot mai stricte, acest fapt influențând pozitiv creșterea nivelului de pregătire al resursei umane absolvente. Obținerea de profesori militari competenți constituia unul din obiectivele acestei școli militare, astfel dovedindu-se faptul că a fost conștientizată importanța învățământului militar pe axa profesori foarte competenți și atent selecționați-elevi militari foarte bine instruiți și competenți-apărare națională eficientă.

Durata școlarizării era de doi ani iar examenul de admitere la Școala Superioară de Război consta într-o probă orală de verificare a pregătirii militare generale, o probă practică în teren (de orientare topografică cu busola), o probă de călărie, dar și o probă scrisă la o limbă străină (o compunere în limba franceză sau germană)²². Proba orală era compusă din întrebări referitoare la istoria militară, arta militară, artilerie, fortificații, geografie, regulamente de infanterie, cavalerie și artilerie, legislație și administrație militară²³.

Obiectele de studiu din Școala Superioară de Război erau: tactica și strategia, serviciul de stat major, serviciul de informațiuni, organizare și mobilizare, transporturi și comunicațiuni, istoria și geografia militară, istoria generală, fortificații, topografia și fotografia, pedagogia militară, știința aplicată, serviciul intendență, armament, limbi străine, serviciul sanitar, călăria²⁴.

Militari și educatori

După Unirea de la 1 Decembrie 1918, în contextul creșterii suprafeței teritoriului național, ce trebuia apărat de potențialii inamici, armata română a fost reorganizată pe arme și specialități, implicit fiind reorganizat și învățământul militar, ca furnizor de resursă umană. În perioada 1919-1930 au fost înființate mai multe instituții de învățământ militar, cum ar fi școala de marină, de aviație, de protecție chimică, dar standardele de formare și de angajare a profesorilor militari și civili din aceste instituții militare de învățământ au rămas la fel precum cele de dinaintea Primului Război Mondial. Explicația menținerii standardelor a fost dorința de desfășurare

²¹ *Monitorul Oastei* nr. 2/1923, p. 1810.

²² *Monitorul Oastei* nr. 70/ 1889, p. 1114-1117.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Ion Emil, *op. cit.*, p. 21.

la un nivel ridicat a procesului de învățământ, de altfel acesta fiind foarte des verificat de către Inspectorii de armă, toate cele menționate influențând în mod pozitiv nivelul de pregătire al absolvenților școlilor militare²⁵.

În perioada interbelică arta și știința militară și-au îmbogățit conceptele, ideile, orientările, prin intermediul unei analize științifice profunde, printr-o creștere și o diversificare a temelor tactice abordate în cadrul instituțiilor militare de învățământ, dar și printr-o actualizare mai profundă în raport cu realitățile militare interne și internaționale. Pornind de la experiența acumulată în Primul Război Mondial, având în vedere realitățile epocii, dar și etapele de dezvoltare și modernizare ale armatei naționale din perioada interbelică, profesorii, dar și absolvenții Școlii Superioare de Război au redactat diferite lucrări de specialitate. Acestea au fost publicate, împreună cu alte studii sau materiale, contribuind astfel la dezvoltarea unui patrimoniu teoretic necesar desfășurării la standarde ridicate a învățământului militar național.

Studiile, lucrările și materialele menționate anterior conțin diferite idei, sau concepte referitoare la: teoria generală a războiului, pregătirea populației pentru apărarea țării, diferite învățăminte reieșite din prima conflagrație mondială și din luptele purtate pentru întregirea statală²⁶. Alături de acestea se regăsesc și misiunea fundamentală a armatei, organizarea economiei și a teritoriului național pentru apărare, înzestrarea diferitelor forțe aparținând sistemului național de apărare, rolul alianțelor militare în timp de pace și război, rolul blindatelor în cadrul diferitelor conflicte armate etc²⁷.

Mai departe voi prezenta câteva schițe biografice rezultate în urma cercetării a șase educatori militari și anume: Ștefan Fălcoianu, David Praporgescu, Dumitru Iliescu, Constantin Christescu, Scarlat Panaitescu, Constantin Coandă.

Ștefan Fălcoianu s-a născut în anul 1835 și a absolvit Școala Militară de Ofițeri București în anul 1856 și Școala Imperială de Aplicații de Stat Major din Franța în anul 1862 fiind profesor la Școala Militară de Ofițeri București în perioada 1863-1884 și la Școala Superioară de Război București în perioada 1889-1904²⁸. Aptitudinile sale militare, formate la școala militară absolvită în România, perfecționate la cea absolvită în Franța și validate în câmpul acțiunilor militare, în timpul Războiului de

²⁵ Constantin Opreța et alli, *op. cit.*, p. 147-149.

²⁶ Ion Emil, *op. cit.*, p. 38.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Arhiva M.Ap.N., fond Direcția cadre învățământ, 3042, dosar 5485/1910, f. 392.

Independență din 1877-1878, dar și cele morale, învățate până la cotele unor autentice virtuți, l-au ajutat să devină un foarte bun pedagog la Școala militară de Infanterie București și ulterior la Școala Superioară de Război. Printre preocupările sale didactice se numără și perfecționarea textelor cursurilor de instrucție militară, dar și a pregătirii de luptă desfășurate în cadrul instituțiilor militare de învățământ de către elevii acestor instituții, Ștefan Fălcoianu participând și la revizuirea principalelor regulamente militare destinate învățământului militar²⁹. Tot în cadrul sferei învățământului militar și a preocupărilor sale didactice se înscrie și inițiativa sa de înființare a unei instituții de învățământ superior militar, el fiind susținut pentru a-și pune în aplicare ideea de către ministrul de război, generalul Gheorghe Manu și reușind să facă toate demersurile necesare pentru înființarea Școlii Superioare de Război București la data de 08 august 1889, în clădirea Statului Major General din strada Știrbey-vodă nr. 79³⁰. Apoi a predat, în cadrul instituției menționate mai sus, cursul intitulat *Istoria războiului din 1877-1878, ruso-româno-turc* și a ținut o serie de prelegeri intitulate astfel: *Conferință asupra disciplinei, subordonării și îndatoririlor ierarhice, Despre scrisori și raporturi* și altele³¹.

Referindu-ne la latura sa creatoare, putem spune că aceasta s-a manifestat prin publicarea în anul 1895 a lucrării intitulate *Istoria războiului din 1877-1878, ruso-româno-turc*, una dintre lucrările cele mai importante referitoare la Războiul de Independență, lucrare ce a contribuit la stabilirea cu o precizie mai mare, în perioada imediat următoare încheierii Primului Război Mondial, a doctrinei militare naționale și a noului cadru organizatoric al armatei naționale. O altă realizare a sa o constituie fondarea revistei *România Militară*, revista Statului Major General, actualmente intitulată *Gândirea Militară Românească*³². Generalul Ștefan Fălcoianu a încetat din viață în anul 1905 la București, fiind înmormântat în Cimitirul Bellu-București.

David Praporgescu s-a născut în anul 1866 și a absolvit Școala militară de Infanterie și Cavalerie București în anul 1888, Școala Specială de cavalerie București în anul 1890, Școala Specială de echitație Saumur în anul 1894, dar și Școala Superioară de Război București în anul 1897³³. El a avut o bogată carieră didactică în cadrul instituțiilor militare de învățământ fiind șef de secție și profesor de cavalerie și de tactica armeei

²⁹ Ion Emil, *op. cit.*, p. 23.

³⁰ Arhiva M.Ap.N., fond Direcția cadre învățământ, 3042, dosar 5485/1910, f. 395.

³¹ *Ibidem*, f. 398-399.

³² *Ibidem*, dosar 9352/1910, f. 537.

³³ *Ibidem*, f. 274.

cavalerie la Școala militară de Infanterie și Cavalerie București, între anii 1903-1908 și de asemenea la Școala Superioară de Război București în perioada 1909-1914, predând cursul de tactica cavaleriei și contribuind din plin la formarea unei pleiade de viitori comandanți de unitate și de mare unitate.

În perioada în care a fost profesor a elaborat diferite cursuri de tactica cavaleriei, pe care apoi le-a predat în școlile militare menționate mai sus, dar și manuale de tactica cavaleriei, utilizate în procesul educativ în cadrul aceluiași instituții militare³⁴.

Aptitudinile sale didactice se datorează experienței în campanii militare, dar și multitudinii de funcții pe care le-a deținut succesiv (comandant de subunitate, ofițer de stat major, profesor, instructor, autor de cursuri și manuale). Aptitudinile sale, dobândite și exersate în cadrul instituțiilor de învățământ militar absolvite, i-au antrenat dorința de a învinge, de a reuși, astfel el având un profil moral foarte bun, acest lucru ajutându-l să fie un foarte bun pedagog și formator în instituțiile militare de învățământ menționate anterior. Ca instructor și pedagog remarcabil, David Praporgescu a căutat să-i înarmeze pe elevii săi, viitoare cadre militare ale armatei, cu principiile sănătoase ale pedagogiei militare, să le dezvolte pricepera în munca de instruire și educare a trupelor.

Generalul David Praporgescu a murit pe câmpul de luptă, în timpul primei conflagrații mondiale, la data de 30 septembrie 1916, rănit mortal de o schijă a unui proiectil³⁵. Este înmormântat în Cimitirul Bellu-București.

Dumitru Iliescu s-a născut în anul 1865 și a absolvit Școala militară de Infanterie și Cavalerie București în anul 1886, dar și Școala Superioară de Război București în anul 1906. În perioada 1892-1911 a fost profesor de mecanică la Școala de aplicație de artilerie și geniu București, el predând cursurile de artilerie, de balistică exterioară și de tactică³⁶.

În afara funcției de profesor în școala menționată anterior, putem să o adăugăm pe cea de director de studii în aceeași instituție, destinul pedagogic al lui Dumitru Iliescu fiind întregit de cursurile predate la Școala Superioară de Război, în perioada 1900-1905, respectiv cursul de tactică a artileriei, dar și pe cel de tactică a focurilor infanteriei³⁷.

³⁴ *Ibidem*, f. 422.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, dosar 3387/1912, f. 427.

³⁷ *Ibidem*, dosar 6425/1911, f. 427.

Caracteristicile psihologice ale lui Dumitru Iliescu, reprezentate prin intermediul principiilor și judecăților morale dobândite în cadrul instituției militare absolvite, dar și a educației militare l-au ajutat să devină un bun pedagog, ce utiliza o pedagogie a instruirii bazată pe metode și principii moderne, astfel încât elevii săi dobândeau o motivație și o voință de a învinge și de a elibera teritoriul național, chiar cu prețul vieții. Generalul Dumitru Iliescu a încetat din viață în anul 1940 la București, fiind înmormântat în Cimitirul Bellu-București³⁸.

Constantin Christescu s-a născut în anul 1866 și a absolvit Școala militară de Infanterie și Cavalerie București în anul 1886, Școala Superioară Politehnică Paris în anul 1890, Școala de aplicație de artilerie și geniu Fontainebleau în anul 1892 și Școala Superioară de Război Paris în anul 1894³⁹. În perioada 1894-1912 este profesor la Școala Superioară de Război București, unde prin studiile, conferințele și cursurile ținute de la catedră a contribuit la definirea caracteristicilor de luptă ale infanteriei, cavaleriei și artileriei, având în vedere terenul și starea vremii, dar și la redefinirea artei războiului, a tacticii și a strategiei moderne de luptă⁴⁰.

Constantin Christescu nu a redactat textele unor cursuri, dar a publicat mai multe volume ce prezentau aspecte esențiale ale tacticii și strategiei militare, cum ar fi: *Strategie și Tactică*, 1905; *Tactica generală. Conferințe ținute în anul II-lea de Maiorul Christescu C-tin, Profesorul cursului*, 1905. Din aceeași categorie mai fac parte și *Tactica generală. Curs profesat de Locot. Colonel Cristescu Constantin*, 1909; *Elemente de tactica generala. Rezumatul conferințelor ținute de Colonelul C. Christescu*, 1911-1912; *Conferințe asupra tacticei generale făcute de Colonelul C. Cristescu*, 1912⁴¹.

Caracteristicile psihologice ale lui Constantin Christescu se datorează aptitudinilor militare, ce funcționau la un randament superior, datorită formării și perfecționării în cadrul instituțiilor militare absolvite, motivația și voința fiind completate de știință și practică în teren, în timpul conflictelor armate la care a participat. Generalul Constantin Christescu a încetat din viață în anul 1923, fiind înmormântat în Cimitirul Bellu-București⁴².

Scarlat Panaitescu s-a născut în anul 1867 și a absolvit Școala Militară de Infanterie și Cavalerie București în anul 1886, Școala Militară

³⁸ *Ibidem*, f. 236.

³⁹ *Ibidem*, dosar 5387/1895, f. 537.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 549.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, dosar 5389/1925, f. 325.

Politehnică Paris în anul 1888 și Școala de Aplicație și Geniu Fontainebleau în anul 1892. Scarlat Panaitescu a predat matematică, astronomie, geodezie, construcții și fortificații la Școala Militară de Artilerie și Geniu București în perioada 1892-1904 și topografie la Școala Militară de Infanterie și Cavalerie București în perioada 1899-1904 dar și la Școala Superioară de Război București în perioada 1904-1912⁴³.

Profesorul Scarlat Panaitescu a fost un exemplu de personalitate militară ce a avut caracteristici psihologice formate în urma experienței militare, care l-au ajutat foarte mult să fie un bun pedagog, să redacteze cursuri și apoi să poată transmite elevilor instituțiilor militare, elementele lor esențiale, pentru a deveni apărători de nădejde ai patriei.

Latura sa pedagogică este completată apoi de cursurile predate la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, respectiv la Secția de Geografie a Facultății de Științe în perioada 1920-1938 respectiv: *Cartografie-topografie*, *Geografie matematică: Pământul, astru al Universului*, dar și la Secția agronomică astfel: *Topografie, curs și lucrări practice*⁴⁴.

A publicat cursurile *Curs de topografie. Cetirea hărților* (1909), *Curs elementar de cartografie* (1926), *Curs de geografie matematică* (1931, 1938), activitatea didactică fiind completată de cursurile de astronomie și geografie economică, susținute în perioada 1920-1928 la Universitatea din Chișinău.

Activitatea științifică a lui Scarlat Panaitescu, axată mai ales pe cartografia matematică și istoria cartografiei, s-a concretizat în publicarea a peste 40 de lucrări științifice, dintre care menționăm monografiile *Astronomie populară. Din istoricul cartografiei* (1916), *Documentarea cartografică a României Mari la încheierea războiului* (1920). Din aceeași categorie fac parte și lucrările *Cartografie elementară, pagini de actualitate* (1927), *Aspecte economice și sociale din Basarabia de la 1920-1927* (1927). Generalul Scarlat Panaitescu a încetat din viață în anul 1937 și a fost înmormântat la Câmpulung-Moldovenesc⁴⁵.

Constantin Coandă s-a născut în anul 1857 și a absolvit Școala militară de Infanterie și Cavalerie București în 1878, Școala Militară Politehnică Paris în anul 1882 și Școala de Aplicație și Geniu Fontainebleau în anul 1886⁴⁶. A fost profesor la Școala de ofițeri de artilerie, geniu și

⁴³ *Ibidem*, dosar 4538/1915, f. 290.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 363.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 364.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 5387/1891, f. 537.

marină București în perioada 1883-1887, la Școala Superioară de Război București în perioada 1889-1896, dar și la Școala de poduri și șosele București în perioada 1890-1896⁴⁷.

Constantin Coandă a redactat un curs intitulat *Projectile și Focoase* în anul 1884, dar și un altul intitulat *Curs de Artilerie* în anul 1885, acestea dovedind priceperea sa în domeniu, dar și tactul său pedagogic, alături de care stăteau aptitudinile sale militare, formate și perfecționate în cadrul instituțiilor de învățământ absolvite și validate pe câmpul de luptă în timpul Războiului de Independență⁴⁸. Cele menționate anterior ne indică faptul că Constantin Coandă a fost un profesor de valoare și un bun pedagog, care știa să transmită elevilor săi o educație militară de valoare, dar și un patriotism viu, necesar celor ce aveau misiunea nobilă de a apăra teritoriul național. Generalul Constantin Coandă a încetat din viață în anul 1932, fiind înmormântat la București.

Concluzii

În studiul de față mi-am propus să prezint o serie de elemente din istoricul așezămintelor educative militare, începând cu înființarea școlilor militare, organizarea acestora și rolul profesorilor militari în acest angrenaj. Un alt obiectiv l-a constituit reconstituirea biografiei a șase dascăli militari, care să permită evidențierea performanțelor lor educaționale. Pentru aceasta, am utilizat cu preponderență surse de arhivă din cadrul Arhivelor Militare Pitești, precum și periodicul militar *Monitorul Oastei*.

Formarea acestor profesori militari a însemnat atât absolvirea unor școli militare, dar și pe cea a Școlii Superioare de Război. Cunoștințele acumulate în aceste școli i-au ajutat să devină profesori competenți. Aceștia au reușit să obțină cadre militare, absolvente ale școlilor militare, bine pregătite, ceea ce a influențat felul în care s-au luat multe dintre deciziile militare în timpul conflictelor la care armata română a participat, precum și comportamentul în luptă al cadrelor armatei române. Atunci când, în perioada premergătoare intrării țării noastre în prima conflagrație mondială, perioada de formare a elevilor din școlile militare a scăzut, profesorii militari au obținut absolvenți mai puțin pregătiți, ceea ce a influențat negativ soarta unor lupte purtate de armata română. O altă

⁴⁷ *Ibidem*, f. 274.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 2311, f. 455.

concluzie este că profesorii militari și-au adus contribuția la o continuă ameliorare a procesului educativ îndeosebi prin redactarea unor cursuri.

Dacă ne referim la corpul profesoral civil ce a predat în instituțiile militare de învățământ, putem spune că o parte dintre aceștia sunt personalități recunoscute în domeniu, autori de manuale, de cursuri sau lucrări științifice, care au predat și în mediul universitar, de exemplu Octav Onicescu, Tiberiu Ionescu și Cezar Coșniță. Din aceeași categorie fac parte și Gheorghe Zapan, Gheorghe Dumitrescu, Mihail Demetrescu, Valeriu Grecu, Ion Niculiță, Eustațiu Mărculescu, Emilian Topa, Ion Manta, Petre Popescu, Aurel Bobescu, Zeno Vrancea și Ion Vasilescu⁴⁹, ei contribuind la menținerea la un nivel calitativ bun al învățământului militar.

Training of Teachers in the Romanian Military Educational System (Summary)

Keywords: *military school, officers, military teachers, biographies, Higher Warfare School.*

In this study, I aimed at presenting some elements in the history of military educational institutions, beginning with the establishment of military schools, their organizational form, and the role of the military teachers in that mechanism. Another objective was to rebuild the biography of six military teachers, allowing me to highlight their teaching performance. For that end, I employed mainly archive sources from the Military Archives in Pitesti, as well as the military newspaper *Monitorul Oastei (Army Gazette)*.

The training of those military teachers meant graduation from military schools as well as the Higher Warfare School. The knowledge acquired in those schools helped them become competent teachers. They succeeded in fostering well-trained military staff – graduates of military schools, a fact which impacted the way many military decisions were taken during the conflicts in which the Romanian army took part, as well as the combat conduct of the Romanian army.

When during the run-up to the entry of our country in the First World War, the training period of the students in the military schools decreased, and the military teachers obtained not-so-well-trained graduates, which negatively impacted the outcome of certain battles fought by the Romanian army. Another conclusion would be that the military teachers contributed to a continuous improvement of the educational process, mainly by drawing-up courses.

If we are to refer to the civil teaching staff, who taught in the military educational institutions, we may say that some of them are renowned

⁴⁹ Constantin Oprița et.alii, *op. cit.*, p. 146.

personalities in the field, authors of schoolbooks, courses, or scientific works, who also acted as professors in the university environment, for instance, Octav Onicescu, Tiberiu Ionescu, and Cezar Coșniță. To the same class belong also Gheorghe Zapan, Gheorghe Dumitrescu, Mihail Demetrescu, Valeriu Grecu, Ion Niculiță, Eustațiu Mărculescu, Emilian Topa, Ion Manta, Petre Popescu, Aurel Bobescu, Zeno Vrancea, and Ion Vasilescu, as they contributed to maintaining a relatively good level of the military educational system.